

УДК 378.4.091.113 (477.53)

НІНА ТАРАСЕВИЧ

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

ПРОВІДНИЦЬКА МІСІЯ РЕКТОРА І.А. ЗЯЗЮНА

Стаття містить аналіз складників управлінської майстерності І.А. Зязюна - ректора Полтавського педагогічного інституту, який у 70-80 роках минулого століття сприяв яскравому розвитку цього закладу освіти. Наголошується на провідництві керівника.

Ключові слова: *І.А. Зязюн, Полтавський державний педагогічний інститут імені В.Г. Короленка, провідник, менеджер, управлінська майстерність, професійний розвиток майбутнього вчителя*

Постановка проблеми. Сучасне реформування вітчизняної системи освіти пов'язане з інтеграцією України в європейський і світовий простір, що вимагає нових підходів до управління закладами освіти. Згідно з Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 рр., у демократизації освіти пріоритетне завдання – формування гуманістичної управлінської системи, здатної стимулювати розвиток особистості кожного з учасників освітнього процесу. Для забезпечення провідної ролі управлінських структур важливо змінити функції управління: від адміністративно-організаційних (контроль, планування ін.) до соціально-психологічних (згуртування учительського колективу, формування громадської думки, стимулювання його самореалізації, партнерських відносин, задоволеності в роботі); від передачі знань до фасилітації, тобто допомоги у саморозвитку та самореалізації в процесі пошуку рішень, співроздумів, співпереживань, співдії; зміщення управлінських акцентів, а саме – директору школи делегувати повноваження, залучати все більшу частину педагогічного колективу до управління закладом.

Досвід роботи керівників дає приклади майстерності управління, які можуть слугувати орієнтиром для сьогодення. Серед них особливе місце належить Іванові Андрійовичу Зязюну – талановитому ректорові Полтавського педагогічного інституту, діяльність якого принесла всесвітню славу цьому навчальному закладу. Чимало досліджень [5] аналізують постать І.А. Зязюна як мудрого вченого-філософа, естета, педагога і психолога, фундатора педагогічної майстерності, обминаючи яскраву грань його особистості – управлінську майстерність. Проте досвід його роботи в Полтавському педагогічному інституті у 1975 – 1990 рр. засвідчив знаковий приклад майстерної взаємодії керівника вишу з викладацьким колективом та студентським самоврядуванням, що забезпечило перетворення провінційного інституту на елітарний [5, с. 52].

Мета дослідження – проаналізувати складники управлінської майстерності, що забезпечують розвиток закладу освіти.

Виклад основного матеріалу. Повертаючись до тих світлих високоповних часів праці в інституті (тоді університет був у такому статусі) усвідомлюєш, що поруч із нами працював не просто професійний менеджер і не тільки полум'яний лідер, а яскравий провідник – академік Іван Андрійович Зязюн. Провідник – керівник, котрий володіє стратегічним баченням напряму, в якому має проводити свою діяльність організація, та вмінням ненасильно скеровувати підлеглих до активного виконання цієї стратегії (2, с. 179). У ролі провідника виявляється саме сила управління. Її продемонстрував молодий ректор (йому було на час вступу на посаду керівника вишу 35 років), який вибудував траєкторію розвитку закладу і згуртував освітянську громаду на її втілення.

Іван Андрійович прибув до Полтави «...зі сформованим своїм баченням інституту, де навчалися Макаренко та Сухомлинський» [3, с. 49], і вже за місяць перебування на посаді оприлюднив програму виведення ПДП на рубежі вищого навчального закладу з

найсучаснішими технологіями підготовки вчителя, а головне – новою психологією ставлення до професії [4, с. 107].

За його спогадами, амбітність задуму полягала в намірі «... зробити Полтавський педагогічний інститут таким, що рівних йому не буде серед усіх педагогічних закладів...» [4, с. 95], а сама програма ґрунтувалася на десяти принципах, покладених в основу ректорської програми, яка, загалом, не відкидаючи позитивних надбань попередніх років, динамічно втілювалася в повсякденну практику вишу. Показово, що ректор, проголосивши ці новаторські кроки, сам був прикладом відродження високого духу вищого навчального закладу. Прагнучи бути носієм високих еталонів культури, Іван Андрійович власним ректорським прикладом надихав на культурну самореалізацію студентів і викладачів. У перші ж тижні ректорства він запросив на науковий четвер у 45-у аудиторію, де виступив з презентацією своєї концепції становлення естетичного досвіду особистості. Колектив почув серйозного науковця і побачив зацікавленого та вольового керівника, який запропонував подібні зібрання проводити регулярно для обміну здобутками, примноження творчого потенціалу колективу. Щоправда, громада ще не була готова до цього, але з часом втягнулася в реалізацію творчих задумів керівника і з ентузіазмом брала участь у численних конференціях, конкурсах рефератів з педагогічної майстерності, тижнях факультетів. Іван Андрійович здивував усіх, зініціювавши створення хорового колективу «Калина», завзято співаючи на всіх його репетиціях і концертах. Увів регулярні зустрічі зі студентами, закладаючи традиції культури спілкування (деталь: з актові зали студенти вже не поспішали виходити першими, чекаючи на гостей і викладачів), традиції ділового стилю в одязі, гордості за належність до навчального закладу, відомого в світі педагогічними талантами.

Концептуальною віссю реорганізації навчально-виховного процесу Полтавського державного педагогічного інституту імені В. Г. Короленка стала цільова комплексна програма «Вчитель» (Школа – педвуз – школа)», розроблена з ініціативи І.А. Зязюна [8]. Положення програми започаткували створення логічно стрункої системи професійної підготовки майбутнього вчителя, якісно нетотожної стандартним підходам. Вибудовувався широкий фронт наступу на проблему професійного розвитку вчителя: створювалися в школах області факультативи «Юний педагог», де в природних умовах шкільного життя йшов пошук і формування вихованців, здатних до майбутньої педагогічної діяльності; запрацювали у Полтаві вибіркові комісії, які вели співбесіди з абітурією, обираючи здібних до навчання на педагогічні спеціальності; розроблялася програма професійного вишколу з першого до останнього курсу навчання у виші; намічався експертний центр аналізу роботи випускників. До цього залучалися всі кафедри і студентський актив. Націленість масштабного експерименту на розвиток особистості майбутнього вчителя, на опанування ним механізмів творчої самореалізації в професійній діяльності мотивувала впровадження в навчальний процес ПДП імені В. Г. Короленка нової дисципліни – «Основи педагогічної майстерності». Сьогодні можемо твердити, що курс на педагогічну майстерність у виші став найреволюційнішим діянням І. А. Зязюна як ректора.

Визначальну роль у цьому відіграв особистий досвід Івана Андрійовича, набутий у Київському театральному інституті імені І. Карпенка-Карого, де традиційно панував культ сценічної майстерності. «Сценічна майстерність була праобразом педагогічної майстерності», – пише І. А. Зязюн [3, с.49]. Як бачимо, задум ректора полягав у розвиткові індивідуальних природних особливостей майбутнього вчителя шляхом спеціальних занять, які б вивели студента на сприйняття педагогічної діяльності як мистецької дії, копійкою праці над собою, постійного самовдосконалення.

Реалізувати такі масштабні плани було під силу лише керівнику, який умів надихати і вести за собою. Психологічною концепцією управління молодого полтавського ректора було надихаюче управління, яке здатне стимулювати, збільшувати духовні сили підлеглих. В його основі лежать принципи: прагнення керівництва згуртувати колектив на принциповій педагогічно-доцільній основі; єдність слова і діла; повага до особистості кожної керованої людини і її прав; віра в сили і можливості людей [1, с.149]. Таке управління допомагало викладацькому колективу подолати інерцію в роботі, підвищувало до неї інтерес,

забезпечувало професійну стабільність. Це збільшувало число професійно задоволених викладачів, допомагало знімати конфлікти. Особливо вражало: доручення, пропозиції і прохання сприймалися більшістю із почуттям вдячності за довіру, адже ректор був здатний налаштувати, заставляти інших діяти згідно з його планами, водночас задовольняючи прагнення працівників, які усвідомлювали значущість змін і відчували особисту причетність до управління, а не лише формальну владу керівника.

Ключова характеристика діяльності ректора І.А. Зязюна - його управлінська майстерність як здатність якісно керувати навчально-виховним процесом вишу завдяки наявності у нього як очільника комплексу професійних властивостей особистості. Серед них – системотвірною є гуманістична спрямованість. Академік Н.Г.Ничкало розмірковує щодо кредо Івана Андрійовича : «Педагогіка – це моє життя» – в цих чотирьох словах органічно й щиро поєдналися любов до дитини, любов і повага до вчителя з глибоким філософським змістом, що відображають філософію творчої життєдіяльності видатного українського вчителя – педагога Івана Андрійовича Зязюна[5, с. 51]. П'ятнадцять років він розбудовував інститут, створюючи умови для професійного розвитку майбутнього вчителя: нові навчальні корпуси, бібліотеку, гуртожитки, спорткомплекс, студентське кафе, ботанічний сад. Працювали студенти, організовані в будівельні загони, здобуваючи не лише навички зводити стіни, а й досвід співпраці й співжиття, без чого вчитель не відбудеться, як стверджував їхній наставник. Педагогічна спадщина академіка І.А. Зязюна органічно вписана у виміри духовної цінності місії вчителя в суспільстві, високих ідеалів добра в діяльності фасилітатора розвитку вихованця. Це не лише декларація, гуманні принципи започаткували дух вишу, їх він окреслив у своїй першій програмі:

Найгуманніші взаємовідносини викладачів і студентів.

Педагог як учитель – взірць моральності для студентів, приклад для наслідування у професійному самовдосконаленні.

Процес навчання в інституті – розвиток потреби у самонавчанні.

Інститут – центр культури Полтави і області.

Інститут – центр гуманітарної науки з упровадження в життя гуманістичної педагогіки А. С. Макаренка і В. О. Сухомлинського [4, с. 107].

Ректор щоденно демонстрував сам і вимагав від колег самовідданості, рішучих дій, служіння Істині, Красі, Добру. Усіх здивувало те, що він особисто вітав викладачів з уродинами, працював з 8-ми до 8-ми, назавжди відкрив двері свого кабінету не лише перед керівниками, а, перш за все, перед кураторами, перед кожним, хто виявляв бодай мінімальне бажання розв'язати якусь виробничу проблему. Значуща деталь: сам друкував свої статті і докторську дисертацію на власному «Ундервуді» (друкарській машинці), не послуговуючись дорученням секретарці чи лаборанту.

Творчий дух у колективі ректор підтримував різними формами стимулювання. Студенти педагогічного клубу «Паросток» при кафедрі педагогічної майстерності разом із викладачами були відряджені для вивчення діяльності педагогів-новаторів: Ш.О. Амонашвілі в Тбілісі, Є.М. Іл'їна в Ленінград, С.М. Лисенкової і В.А. Караковського в Москву, О.А. Захаренка в Сахнівку на Черкащині. Зацікавленість в успіхах кожного незабутня.

Окрім організаторських здібностей, Іван Андрійович завжди демонстрував силу комунікативного впливу. Вражала його здатність переконувати і навіювати. Після розмови з ним завжди відчуваєш повагу, віру в сили, одухотвореність мудрістю і креативністю очільника. Про таких керівників виписані такі основні характеристики: бути доступним будь-якому працівнику; розуміти, що управляти – означає робити справу руками інших і більшу частину свого часу відводити роботі з колективом; бути противником кабінетного стилю управління, намагатися обговорювати проблеми на місцях, уміти слухати та чути, бути рішучим і наполегливим; терпляче ставитися до проявів незгоди, довіряти; не стільки давати розпорядження або накази, скільки переконувати, суворий контроль замінювати довірою; завжди бути відкритим до нових ідей; відверто визнавати заслуги своїх співпрацівників; формувати сприятливий психологічний клімат у колективі; мати творче мислення; прагнути проведення позитивних змін у своєму закладі (7, с. 38-39).

Висновки. Провідництво – неформальне лідерство. І.А.Зязюн був талановитим керівником, маючи баланс якостей лідера (провідника) та якостей менеджера (виконавця). Мрія кожної вищої школи – мати такого вмілого провідника і менеджера, здатного створити команду з метою досягнення спільної мети.

Досвід роботи Івана Андрійовича засвідчив важливість таких рис для успішної натхненної роботи очільника навчального закладу: творчі здібності у баченні перспектив організації та розробці шляхів досягнення мети (інститут не зупинявся у поступі професійного зростання, торуючи кожну сходинку програми «Вчитель»); цілісність характеру (кожна ідея підкріплювалася практичними кроками, слова не суперечили поведінці); позитивне мислення, звідси оптимістичне налаштування на справи, що впливало на формування сприятливого клімату в колективі; відданість справі, яка надихає своїм прикладом; вольові якості у поєднанні з урівноваженістю, здатність показати силу позиції зі збереженням такту; врешті, здатність до ризику – це через відсутність догматизму і нестримне прагнення до прогресивних змін.

Університет святкує віковий ювілей. Прикро, що І.А. Зязюна немає з нами, та залишилися його ідеї, втілені в діла, його учні, а також взірць керівника, який слугує камертоном для послідовників. Вивчається студентами педагогічна майстерність, залишилися його праці – нетлінний інтелектуальний скарб вітчизняної науки, що надихає нині й надихатиме майбутні покоління.

Список використаних джерел

1. Безрукова В.С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога) /В.С.Безрукова. - Екатеринбург, 2000. - 937с
2. Ел ресурс :www.osnov_duh_culche_encicloped_slov_pedagoga
3. Генсон Марк Е. Керування освітою та організаційна поведінка /Пер.з англ. /Марк Е Генсон. -Львів: Літопис, 2002.- 384 с.
4. Зязюн І.А. Вони із мене кепкували... – Інтерв'ю з академіком Іваном Зязюном, ініціатором створення кафедр педагогічної майстерності в закладах вищої педагогічної освіти /І.А.Зязюн, О.Виговська // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2006. – № 2. – С. 49–59.
5. Зязюн І. А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук.-метод. посіб. / І.А. Зязюн. – К. : МАУП, 2000. – 312 с.
6. Педагогічна майстерність Івана Зязюна : зб. наук. пр. ./Упоряд.Н.Г.Ничкало, О.М.Боровик; Ін-т пед. освіти і освіти доросли НАПН України. – К.: Богданпва А.М., 2013. – 456 с.
7. Смирнова М.Є. Компетентність керівника ЗНЗ як предмет практичного удосконалення та розвитку / М.Є. Смирнова. — Х. : Вид. група «Основа», 2012. — 128 с
8. Тарасевич Н. М. Лицар педагогічної майстерності / Н. М. Тарасевич, Л. Л. Король // Рідний край: наук., публіцист., художньо-літ. альманах. – 2009. – № 2 (21). – С. 85–91.
9. Учитель : экспериментальная целевая программа «школа – педвуз – школа». - Полтава, 1985.- 41 с.

Стаття надійшла до редакції 22.02.2015 р.

ТАРАСЕВИЧ Н.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленко, Україна

ПРОВОДНИЧЕСКАЯ МИССИЯ РЕКТОРА И.А. ЗЯЗЮНА

Стаття содержит анализ составных управленческого мастерства И.А.Зязюна --ректора Полтавского государственного педагогического института, который в 70-80 годы содействовал яркому развитию этого учебного заведения. Особое внимание уделено лидерству руководителя.

Ключевые слова: *И.А.Зязюн, Полтавский педагогический институт, лидерство, проводник, менеджер, мастерство управления, профессиональное развитие будущего учителя*

TARASEVYCH N.

V. G. Korolenko Poltava National Pedagogical University, Ukraine

LEADERSHIP MISSION OF RECTOR I. A. ZYAZYUN

The article contains the analysis of the skills components of the rector of Poltava State Pedagogical Institute I. A. Zyazyun who during 70–80 years XX cent. contributed to the striking development of the establishment. Special attention is paid to the leadership of the manager.

Key words: *I. A. Zyazyun, V. G. Korolenko Poltava State Pedagogical Institute, leadership, manager, managerial mastership, professional development of a future teacher*